

Forskningsartikel

Ett samtal med Rickard Länta

Renskötsel, industrier och klimat

Rickard Länta & Georgia De Leeuw

Rickard Länta is a reindeer herder in Jåhkågasska reindeer herding community in Swedish administered Sápmi. The land in which his reindeer are migrating has already been impacted by projects such as deforestation, hydropower, infrastructure development, and tourism. In addition, the controversial Gállok mining project, which is also located in this land, has been approved by the Swedish government and supreme court. This article builds on a conversation in which Rickard describes the consequences of a potential mine in relation to existing threats that are already severely challenging the conditions for reindeer herding. He also discusses how these industrial ventures relate to the overarching issue of climate change and its impacts for reindeer herding.

Keywords: reindeer husbandry, mining, climate change, Sápmi, Sami, cumulative pressures

Rickard Länta är renskötare i Jåhkågasska sameby i den svenska delen av Sápmi. Hans renbetesmarker är starkt påverkade av projekt såsom skogsavverkning, vattenkraft, infrastrukturutveckling och turism. Därtill har det kontroversiella gruvprojektet i Gállok, som också är beläget i detta område, godkänts av den svenska regeringen och Högsta domstolen. Denna artikel bygger på ett samtal där Rickard beskriver konsekvenserna av en eventuell gruvetablering i relation till befintliga hot som redan försvårar förutsättningarna för renskötseln. Han berättar också hur dessa industrisatsningar relaterar till den överhängande problematiken av ett förändrande klimat och dess konsekvenser för renskötseln.

Nyckelord: renskötsel, gruvdrift, klimatförändringar, Sápmi, kumulativa effekter, samisk markanvändning

Inledning

I maj 2022 när jag besöker Jokkmokk har det av Beowulf Mining och dotterföretaget Jokkmokk Iron Mines planerade gruvprojekt i Gállok påverkat närboende och inte minst samer i området i mer än ett årtionde. I mars av samma år gav regeringen sitt godkännande för gruvetablering och de påverkade samebyarna jobbade sedan dess på att överklaga beslutet. Gállok är beläget i Jåhkågasska och Sirges samebyar, och angränsar till Tuorpon i söder. Från samiskt håll har det framhållits att en eventuell gruva utgör ett allvarligt hot mot rätten att bruka markerna, vilken är grundad i urminnes hävd (Allard 2015), och därmed mot kulturell överlevnad (Liliequist & Cocq 2014; Persson et al. 2017). Gruvplanerna sker inte i ett historiskt vacuum utan är symboliska för "förtryck, övermakt och paternalism" (Cocq 2014) vilket samer har utsatts för till följd av den svenska statens kolonialpolitik (Ojala & Nordin 2019; Össbo

& Lantto 2011). Rebecca Lawrence och Mattias Åhrén (2017) menar att Sveriges oförmåga att erkänna sin koloniala historia, utifrån en slags exceptionell självbild som frikopplas från koloniala implikationer, också utgör grunden för icke-erkännandet av samiska markrättigheter idag. När beslutet tillkännagavs presenterade regeringen Gállok som strategiskt viktig för den gröna omställningen och nationell säkerhet. Beslutet presenterades som symbolpolitiskt viktigt för att visa svensk handlingskraft och ambitioner kring framtida gruvetableringar (Regeringskansliet 2024; Thorwaldsson 2022).

Utöver den expansiva gruvnäringen påverkas samiska marker även av energiproduktion, skogsnäring, och infrastrukturutveckling, rovdjur samt klimatförändringar. David Harnesk (2022) har till exempel visat hur det svenska skogsbrukets avverkningstakt har lett till en snabb minskning av mark- och hänglav som renar är beroende av som

föda. ”Gröna” industriprojekt som vatten- eller vindkraft gör också stora anspråk på samiska marker (Cambou 2020; Lawrence 2014; Össbo 2023), likväl energikrävande gröna industriprojekt såsom vätgas-baserad ståltillverkning (De Leeuw & Vogl 2024; Garbis et al. 2024) och batterifabriker (Eriksson et al. 2024). Kristina Sehlin MacNeil och Niila Inga (2019) beskriver hur påtryckningar som dessa drivs av en tillväxtideologi som skapar ”extraktivt våld” mot markerna, människor och djur. Konsekvenserna av denna ideologi har beskrivits som kumulativa, men i praktiken presenterar olika industrier dem i stället som isolerade, avgränsade fenomen (Kløcker Larsen et al. 2016). Detta leder i sin tur till en missvisande bild av det faktiska intrång som görs, och samiskt motstånd avfärdas ofta med hänvisning till föreställningen om stora och tomma markarealer i norr (Lawrence 2014). Utöver den mångfald av påtryckningar från industrier tillkommer det överhängande hotet som klimatförändringarna innebär för samisk markanvändning, inte minst renskötseln. Konsekvenser är bland annat förändrade snöförhållanden, ökat rovdjurstryck, och minskad tillgång till betesmarker (Harnesk 2022).

Denna text utgörs av ett samtal med Rickard Lanta. Samtalet är del av datainsamlingen som jag gjorde för min doktorsavhandling i maj 2022. Rickard är renskötare i Jåhkågasska sameby och en ledande figur i motståndet i Gállok. Han drivs av en omtanke för renen och renskötseln och vill möjliggöra för nästkommande generationer att kunna leva det liv han har levt. Han berättar om konsekvenserna av en eventuell etablering i relation till andra hot som redan försvårar renskötselns förutsättningar, och hur industrisatsningar som vattenkraft och skogsavverkning relaterar till klimatförändringar. Syftet med texten är att utmana den svenska koloniala glömskan (jfr Maldonado-Torres 2004) genom att centrera Rickards kunskap om samiska marker och erfarenheter kring utvinningens konsekvenser i Sápmi. Vad är det som osynliggörs i utvinningslogikens och den svenska exceptionalismens spår?

Texten fortsätter med en teoretisk diskussion av exceptionalism och kolonial glömska, följd av etiska reflektioner. Därefter följer textens centrala del, Rickards berättelse, som hålls i stort sett fri från teoretisering för att hålla fokus på Rickards kunskap. I en slutsats diskuteras berättelsen sedan utifrån artikelns teoretiska begrepp.

Att utmana den svenska exceptionalismens trovärdighet

Sverige har beskrivits som ett land vars självbild präglas av exceptionalism, inte minst gällande inblandningen i det koloniala projektet (Keskinen et al. 2009). Sveriges historia har presenterats som oskyldig, obefläckad av kolonialismens negativa konnotationer (Fur 2013). Närvaron till exempel i Sápmi har försökt frikopplas från koloniala associationer, där det framhålls vara

”omöjligt att jämföra det svenska inflytandet över de traditionella samiska bosättningsområdena med vad som vanligen kallas kolonialism” (Justitiedepartementet 1986: 164). Även resursutvinning framställs som exceptionell, grönare och mer rättvis än liknande processer i andra länder (De Leeuw 2023). Men den dominanta utvinningslogiken upprätthåller en instrumentell relation till natur, normaliserar människans roll i att tämja, ordna, äga och dominera den (Escobar 1999), där marker offras och omvandlas till gruvhål eller kalhyggen, och andra sätt att relatera till markerna marginaliseras.

För att upprätthålla denna exceptionella självbild krävs en viss sanktionerad blindhet eller ignorans (Habel 2012), ett osynliggörande bland annat av samiska kunskaper och erfarenheter som inte passar in i denna berättelse. Exceptionalismen bygger på en slags kolonial glömska (Maldonado-Torres 2004), en epistemisk form av våld som tillkommer det fysiska extraktiva våldet (Sehlin MacNeil & Inga 2019). För att upprätthålla den exceptionella självbilden krävs att den fortsatt hålls fri från kunskap som visar på den våldsamma innebörden av kolonial, kapitalistisk och extraktiv praxis. Sådana berättelser, som den som återges här, äventyrar exceptionalismens trovärdighet. De utgör en störande, utmanande kraft gentemot dess glömska tendenser. Sådana provokationer eller subversiva berättelser påminner om och återkallar det som har kastats åt sidan. Berättelser som Rickards utgör därmed en möjlighet att tvinga den extraktiva blicken att konfronteras med det extraktiva våldets konsekvenser.

Reflektioner kring etik

Jag letar mig fram till Rickards hus i Jokkmokk. Han ser mig från sitt fönster när jag ännu en gång söker efter adressen i min mobil för att inte ringa på fel dörr. Han öppnar och vinkar in mig. ”Har du ätit?”, frågar han när jag stiger in i köket. Han tar fram två gafflar och en stekpanna med renkött som han ställer på bordet. Jag vet att jag är långt ifrån den första forskaren som vill intervjua honom. Jag har läst Anna-Lill Drugge (2016) och Linda Tuhiwai Smith (2012) och är medveten om att ”forskning” historiskt har haft minst sagt problematiska konnotationer för urfolk. Jag är noggrann med att den kunskap som produceras genom vårt samtal förblir Rickards. Att hans berättelse hålls central och som den primära kunskapsproduktionen är därför ett aktivt val. Forskningen har etikprövats och följer riktlinjer exempelvis om samtycke och hantering av data. Men jag är medveten om att generaliserade etiska riktlinjer har kritiserats. Till exempel kan strävan efter anonymisering förstärka extraktiva tendenser när ägaren av kunskapen osynliggörs mot sin vilja (Kulchyski, 2005; Svalastog & Eriksson, 2010). Rickard vill äga sin berättelse.

Jag tackar för att han tar sig tid för mig och berättar om min oro. Men han viftar bort den och säger, ”Jag berättar jättegärna om oss, om vårt liv och våran syn

för de som vill höra det”. Han undrar varför jag forskar om svensk gruvnäring. Jag berättar att jag är uppvuxen i Österrike med svensk familj som under min uppväxt har talat väl om Sverige och som längtat tillbaka till ett visst ideal. Jag har bekantat mig med den svenska exceptionismen (Fur 2013) redan innan jag flyttade hit. Jag har senare förstått att gruvnäringen i Sápmi är ett typ-exempel, fortsätter jag, där historier om samexistens, gröna gruvor, och en påstådd distans från det koloniala projektet fortsätter att mobiliseras i osynliggörandet av samer (Lawrence & Åhrén 2017; Persson et al. 2017). Vi pratar om att det kan vara positivt att komma utifrån, att inte vara fast i dessa föreställningar, men jag bär med mig en oro att jag saknar förankring. Kunskapen jag besitter vid det här laget kommer trots allt enbart från litteraturen.

En skogsmus och en hare: Det extraktiva våldets påverkan

Vi börjar med grunderna, säger Rickard: ”Ett renskötselår, när börjar det, när slutar det, vet du det?” Han fick mig direkt, märker att jag tvekar. Han hämtar ett papper och börjar rita. Ett renskötselår börjar inte i januari utan när kalven föds i maj, berättar han. Under den tiden är renarna västerut i sitt sommarland mot norska kusten. ”Då är vi uppe och bevakar här under kalvningen.” Under junimånaden kommer förfallotiden, när det är så mycket vatten att du inte kan färdas i området, ”naturen är i förfall, och du kommer inte dit med skoter, du kan inte gå, du kan inte skida, du kommer ingenstans. Så då får de vara för sig själv”. Kalven märks i juli och fram till mitten på augusti i örat för att veta vilken renskötare den tillhör. ”Här då i början på september, augusti, årets viktigaste månad. Renen äter åtta gånger mer per dygn den månaden än någon annan månad, så nu får du inte jobba med renarna. Nu ska de bara äta, för det som komma skall.” De förbereder sig för vintern genom att bygga upp ett fettlager, berättar Rickard. I september slaktas de största sarvarna, hanrenarna. ”Sen kommer brunsten, ungefär en månad, och då får du inte heller röra renarna, absolut inte. Då ska de ju para sig, och håller du på att tiorva här, när de ska para sig, då får du ju inga kalvar här”, han pekar på majmånaden på sitt papper och skrattar. Sedan renarna har flyttats upp till fjället blandas hela samebyns renar, ”ja och så kommer det renar från andra byar också, några renar utav våra går ut dit, och det är jättebra, annars blir det inavel. Du får in nytt blod vetu”, förklarar han. När brunsten är slut i slutet på oktober, början på november så börjar flytten österut igen. ”Om du har otur, så håller du på i två månader, då kommer du ner kring jul hit. Oväder, det går dåligt, du tappar dom, ja, det kan hända vad som helst”, han suckar. Men målet är att komma till höstsamlingarna i slutet på november, ”då börjar de där stora höstskiljningarna, då skiljer var och en ut sina egna renar, va?”, testar han

mig för att se om jag hänger med. Efter att renarna har hållits kollektivt under hela renskötselåret skiljer man dem alltså åt igen nu med hjälp av sina individuella renmärken. Efter det ”far du till ditt vinterland, du far till ditt, och du far till ditt då. Och sen säljer du ren här också, du behöver ju pengar”.

Han pratar om en speciell förankring till och kunskap om markerna. Det liv han lever som renskötare och hur man förhåller sig till naturen är oförenligt med sättet som naturen används idag, säger han. ”Ja, jag brukar jämföra med en skogsmus och en hare, en hare lever för dagen. Men en skogsmus, han gör ju förråd. Han samlar mat till bon, och han gräver, det är ju för att han ska kunna leva imorgon, haren lever för dagen.” Med harens – storindustrins, statens – kortsiktiga synsätt kommer nästkommande generationer inte känna till annat än kalhyggen och gruvor, säger han, sår i marken som aldrig kommer att läka (jfr Sehlin MacNeil & Inga 2019). En gruva skulle påverka markerna och renarnas flyttleder avsevärt men är bara ett sådant sår bland många (jfr Kløcker Larsen et al. 2016). Rickard ritar en cirkel på ett papper som ska föreställa samebyns marker. ”Då säger de så att, ni har ju så här mycket, vi ska ju bara ha den där biten, säger Vattenfall. Vi ska ju bara ha den där, säger skogsbruket. Vi ska ju bara ha den där, säger gruvan”. Han ritar in tårtbitar för vattenkraft, infrastruktur, turistnäring, skogsbruk, rovdjur, vindkraft. ”Så säger de, ‘den jävla renskötaren han bara gnäller, de bromsar allt, de bromsar utvecklingen. Vi ska ju bara ha den här lilla där’. Men de ser inte helheten”, säger han, när alla industrier pressar på från varsitt håll. ”Och då ska du veta att det som är kvar där”, han pekar på en liten bit i cirkeln som är tom, ”du ska ju inte tro att allt det där är renbetesland. Alltså, det växer ju inte renmat överallt, det är ju sjöar och älvar och allt det där då så att kvar blir ingenting”. De traditionella sätt som markerna har använts och renarna har färdats har inskränkts väsentligt när renbetesmarkerna minskar på grund av påtryckningarna. ”Dina förfäder har ju bott här i alla tider. Och nu när du ska bo där, så går inte det, det är någonting som har hänt då, klimatet, skogsbruk, vattenkraft, infrastruktur. Det kan va vad fan som helst.” Markerna i hans sameby är nästan helt avverkade, berättar han, vilket har inneburit att renarna har behövt köras med lastbil till en ö utanför Luleå för att beta. ”Min farfar, de flyttade med renar dit manuellt men vägen ner dit finns inte kvar. Det är bara åkrar och skogsbruk, infrastruktur, bilvägar, järnvägar, allt möjligt är i vägen vetu. Du har inte en chans att komma dit.”

Han berättar att man på samråd som hålls inför planerade industrietableringar förväntas vara ”expert inom allt” och kunna argumentera sin sak utifrån den juridik som gäller i det enskilda fallet, vilket tar mycket tid och resurser. Dessutom är det bara pengarna som styr på samråden och renskötseln förlöjligas som en dålig affär jämfört med skogsbrukets eller

gruvnäringens intäkter. "Och då försöker man förklara, rennärningen är inte, det är inte bara pengar, det är en livsstil, ditt liv. En fiskare, han älskar ju havet, guppa på havet, det är det bästa han vet." Vi skrattar. "Och så säger du till fiskaren, men fan, ni tjänar väl inga pengar ni. Ja, men, det är ett liv, det är mitt liv. De har varit fiskare i generationer." Men man ser bara siffror och då är det svårt att hävda sig. Utvinningslogikens instrumentella karaktär förbiser värdet i samiska livsstilar och klassificerar dessa som illegitima utifrån ekonomiska kalkyler (jfr Raitio et al. 2020).

Redan hans far har behövt stå emot när vattenkraften kom till Jokkmokk, och "det ska vi gå igenom nu", han skakar på huvudet. Gruvan är ett tecken på att "historien upprepar sig". Det handlar om ett synsätt där "folk tycker sig ha rätt att komma och ta". Och då är det viktigt att stå emot "för min del och för mina barn och för alla efterkommande som vill försöka leva det liv som jag har levt. De ska inte kunna komma till mig och säga att 'Addja, farfar, varför stod ni inte emot?' Jag var en av dem som gjorde det". Men motståndet har varit påfrestande. "Det är ju där under ytan hela tiden. Den där oron." Jag undrar vad det betyder för honom att kunna dela det livet med sina barn och barnbarn. "Det betyder nästan allt. Så är det", säger han. "Våra föräldrar gjorde så att de gav oss möjligheten att fortsätta med det liv som de levde." Han hoppas att möjligheten att kunna välja en renskötares liv finns kvar även för dem, att valmöjligheten inte tas ifrån dem. "För det är ju ett underbart liv om du trivs med det, va. Du ska ju trivas med det. Miljonär blir man aldrig. Men man har ett fritt liv och man är lycklig." Men det finns många hot som gör att det livet blir otillgängligt.

Storindustrins okunskap och oförankrade åtgärder

Gruvan är ett sådant hot. Regeringens beslut om Gállok kom med en rad krav för att bemöta oron som har förts fram av berörda samebyar angående möjligheterna för renskötselns och samebyarnas överlevnad. Bland annat presenterades kravet att bolaget skall tillgodose transport av renar där flyttleder påverkas. När jag undrar hur Rickard ser på det säger han att det bygger på okunskap om renskötsel. Förslagen är inte genomtänkta. Vad sker till exempel med "alla renar som du inte får med dig under transporten? Vad ska vi göra med dem då? Alla andra djur då? Älgarna är också vandringsdjur. De går ju också till fjäll och till skogen. Men hur ska vi göra med dem, ska vi transportera dem också då?" Han litar dessutom inte på att gruvbolaget kommer fortsätta att tillgodose transporterna även i framtiden. När påverkan en gång har skett så är den permanent, men lösningar är ofta kortsiktiga. "Om tio, femton år då säger dom, na, men nu transporterar vi inte mer, nu får ni stå för det själv."

En annan åtgärd som ofta sätts in för att skydda djur är viltstängsel längs järnvägsspår. Malmåg kan även bli aktuella i Gállok, vilket skulle innebära ett stort hot mot renar och andra djur, säger Rickard. "Den kommer äta djur. Ett malmåg bromsar aldrig." Men viltstängsel som har satts in exempelvis vid malmbanan mellan Kiruna och Luleå har visat sig vara en bristfällig lösning. "Den är hur trasig som helst, den underhålls inte." Jag frågar vad konsekvenserna blir för renar och han svarar: "Ja alla djur, älgar och allt som kommer in på den där, de kommer ju aldrig ut därifrån. Det är bara en väg och det är döden". Viltstängsel utgör dessutom ett hinder för renarnas framkomlighet och de leds därmed bort från sina vanliga flyttleder. Lösningar som denna tar inte i beaktande att "alla djur går öst och väst. Det finns inga djur som går norr och söder, dom går från hav till hav". Rickard förklarar: "om våra renar kommer strövande så här då mot [viltstängslet]", han ritar in deras rörelse västerut på pappret, "jaha, vad händer då? Då följer de den där, in i en annan sameby". Han pekar neråt med sin penna. "Ropar du hurra då? Nej, det blir för mycket renar i området." Marken räcker helt enkelt inte till, och konflikten blir ett faktum, säger Rickard. "Nu bråkar vi sinsemellan, fast att vi skulle bråka med dem", han pekar på sin första ritning med industrierna.

Vid vissa platser där järnvägen korsar flyttleder har man byggt viadukter, berättar Rickard. För att få renarna över järnvägsspåret via dessa broar krävs att renarna samlas upp i hagar. "Säg att du kommer in med 3000 renar. Då ringer du till, ja, det är ju LKAB som är där uppe, då ringer du till LKAB, och, 'ja, men på fredag mellan elva och två då, då kommer inte passera något tåg, då kan ni fara över', för du får inte renar att gå över den här om det går tåg under. Nej, givetvis. Och då har du kanske tre timmar på dig att fixa det här då. Och givetvis går inte det första gången. Nähä, då blir du ståendes i de jävla hagarna då ett eller två eller tre dygn. Ja, då ska du ha mat till dom här renarna, så ska du ha vatten till de här renarna också? Och alla renar då som du inte har fått med dig, du får ju aldrig med allting. Vad händer med dom då?" Lösningar som föreslås av regeringen eller bolag är ofta bristfälliga, otillräckliga eller skapar till och med nya problem för samebyar.

Klimatet och kumulativa effekter

Förutsättningarna för renskötseln har förändrats dramatiskt jämfört med tidigare generationer, och till och med under Rickards livstid. Det är inte bara industrierna som påverkar utan också klimatförändringar (jfr Harnesk 2022), påminner han mig. "Och vem fan ser det där först, ja, det är folk ute i skog och mark va, jag menar inte bara renskötare, utan det vet alla som är i skog och mark, ser hur fort klimatet har förändrats på tio år. Förstå mig rätt nu, en som jobbar på kontor i Stockholm, jobbar på kontoret, går till tunnelbanan, går hem, ah det regnar lite, paraply va," vi skrattar. "Alltså de ser inte klimatförändringar

som vi ser, vi som är ute i den krassa verkligheten hela tiden, årets alla dagar. Vi ser ju verkligen hur det har förändrats.” Jag frågar hur han märker det när han är ute med renarna. Han berättar att när han växte upp började snön komma i mitten på oktober, ”ja, och till första advent, då var det en halvmeter snö och då var det vinter”. Och vintern höll då i sig till mitten på mars, ”då kommer vårvintern”. Då blir det ljusare och varmare, blidväder och storm, ”och den slängde ner den där viktiga hänglaven som är i träden va”, minns han. ”Och sen så då, april, då börjar det bli vår. Och så kring 10:e, 15:e maj, då slutar man köra skoter för det gick inte, snön försvann. Så var det då.”

”Nu kommer snön i slutet på oktober. Och så kommer snön och vintern tror man då, och så kommer storhelvetes regn i januari. Regn i januari!? Det är helt galet hur fan kan det regna? Det ska ju vara snö det där.” I januari ligger det alltså ”20, 30, 40 centimeter snö och så regnar det på det, och så blir det 30 grader kallt två dar efter det, ja men vad tror du, det blir bara pannkaka av alltihop, det blir ju stenhårt då”. Detta innebär att djuren inte kommer åt markvegetationen. ”Då är katastrofen ett faktum för de flesta djur, älgen har fått mycket stryk, den har svultit ihjäl mycket på senaste tid.” Älgen kan också få för mycket vatten i sig när den äter lågväxande buskar, eller ris, som har fryst till efter ett sådant regn. ”Den fick inte i sig näring utan den fick vatten i sig. Och då dör den av nånting som heter skvalpmage. Ja men alltså det är helt galet.” Han fortsätter att berätta att ”det är katastrof för renarna också. Vi får göra allt möjligt, stödutfodra, flytta de hit och dit.”

Han fortsätter att berätta att man nu kan köra snöskoter fram till midsommar, ”ja men det ska man inte kunna göra, det ska inte vara snö här på midsommarafton. Alltså det är ju nånting som inte stämmer”, han skakar på huvudet. ”Och varför är det så jävla negativt då, kan man ju tycka?”, frågar han. Han förklarar att ”renkalven som föds då kring 10:e, 15:e maj” får inte i sig tillräckligt mycket näring och är därför inte tillräckligt stark när snön väl kommer, ”den har inte en chans att överleva, den fryser ihjäl. Fryser den inte ihjäl så svälter den ihjäl”. Vajorna, honrenarna, och älgkorna behöver grönskan också för att få in mjölk till kalvarna. Men grönskan kommer först i juli ”och där äter renarna ihjäl sig för då har de svultit för länge när de börjar få i sig mat, och då dör de vet du av det då”. Han andas djupt.

Rickard förklarar att man inte kan lära sig att bli renskötare genom böcker, man måste vara ute, ”lyssna på dom äldre när de förklarade, de berättade. Du måste vara med, se, minnas, kolla”. Men han berättar att han inte längre kan förlita sig på allt det som han har fått lära sig av tidigare generationer om hur man kan tolka naturen när man är ute med renarna. ”Våra kunskaper är snart ingenting värda, för de stämmer inte vetu.” Hans barn och andra i den åldern har behövt lära sig när och hur man utfodrar, har alltid behövt förhålla sig till den verkligheten. ”Jag vet ju vad renarna äter ute i

det fria. Jag vet ju vad den äter, men det finns ju inte att äta det nå mer. Men dom vet, mina barn vet. Vad renarna ska ha för foder och såna där saker, det vet ju inte jag för jag är inte uppvuxen med det.” Den kunskapen behövdes inte på samma sätt förr, säger han, när det fortfarande fanns fler platser där renarna kunde beta och där det inte var kalhyggen, gruvor, eller vattenkraft i vägen.

”Så jag brukar säga vi är en förbrukad generation. Alla de här gamla tecknen, de var ju helt galet duktiga på att läsa av naturen. De som levde i naturen hela tiden, va?” Han syftar på sin fars generation, ”de kunde läsa av naturen”, de visste flera dagar innan om ovädret var på väg beroende på himlens färger. Men ”alla såna där tecken va, de stämmer inte nå mer. Allt det där stämmer inte vetu”. Förr kunde man också läsa av djuren på annat sätt och tolka naturen utifrån hur de vandrade, fortsätter han. Han berättar att hans far alltid sa till honom att om renarna kommer ner från sina sommarbetesmarker i fjället för tidigt i augusti för att börja äta vide och löv, ”då blir det en dålig vinter, de känner på sig det, djuren”. Och det är ett dåligt tecken om renhjorden rör sig norrut, ”Den får inte dra norrut, då ska du veta Rickard, då ska du vara på din vakt”, minns han sin fars varnande ord. Men man kan inte förlita sig på den kunskapen längre, berättar han. ”Det stämmer inte mer. Nu kan de ju fara norrut på grund av de jävla kalhyggen eller något annat helvete i vägen.” Det kan också handla om rovdjur eller dåligt bete som får renarna att lämna sina flyttleder. ”Du kan ha järvar och lodjur, rovdjur där som jagar dina renar kors och tvärs, eller så har du dåligt bete här inne. När markerna minskar har renarna ”mindre yta att gömma sig och mindre yta och leva på”. Han förklarar, ”eftersom skogen har avverkats jättemycket överallt då, vars tror du rovdjuren är, de är ju inte på kalhygge i alla fall. Lodjuren är ju i träden och järvarna är ju bland träden, så när renarna kommer in då i de skogarna som finns kvar då, ja men då är ju alla där. Ju mer de hugger desto trängre blir det. Ja men då förstår du själv, man behöver inte gå på Chalmers för att räkna ut hur det slutar”.

Reflektioner kring beslutet

Det är nu juni 2025 och det har gått nästan tre år sedan detta samtal. Sedan dess har Högsta förvaltningsdomstolen prövat regeringens beslut om Gállok samt det material som inkommit bland annat från samebyarna, och har bestämt att beslutet står fast. Jag ringer upp Rickard. Han har precis kommit fram till sitt sommarland i Padjelanta inför kalvmärkningen. Vi pratar om Gállok och hur han och andra i samebyn känner kring beslutet. ”Länsstyrelsen sa nej, två gånger, samebyarna säger nej, och ändå gör dom såhär, alltså förstår, hur, alltså hur i helvete? Vad är det som gör att dom går emot all expertis?” Man tog inte hänsyn till de konsekvenser som gruvan kommer att innebära för samebyn som de har försökt förmedla i så många år. ”Men det tog ju taggen av

oss”, säger han i en djup utandning. ”Man har satsat jätte, jättemycket pengar, alltså det är inte en krona, det är inte 1000 kronor, det var ju miljoner alltså som vi plöjde ner i det där. Rättegången gick ju fan på 20 miljoner, med allt då, förberedelser, och allt det jobbet vi har lagt ner.” Beslutet ”tog ju udden ur många”, säger han ”det vart ju lite käftsmäll. Det är ingen som skrattar nå mer här”. Men han ger inte upp, säger han, ”jag står ju kvar där. Jag ska ju strida tills, tills jag inte orka nå mer, så är det”.

Det är inte bara gruvan som är ett överhängande hot. Rickard berättar att skogsbolaget SCA har nu köpt upp mark som tillhört Jokkmokks allmänning samtidigt som bolaget har av sagt sig ambitioner att fortsätta verka inom Forest Stewardship Councils krav för miljöcertifiering. ”Det är väldigt oroväckande för vår del”, säger Rickard, ”för allmänningen, dom var ju galna dom också, men SCA är ju ännu galnare, så skogsbruket blir ju väldigt våldsamt, aggressivt just nu”. Det är ännu ett exempel, noterar han, att man ”ser Norrland som ett skaffereri va, dom kommer och tar och tar och tar, men de fyller aldrig på det. De ger aldrig tillbaks någonting”. Han berättar att allting har blivit ännu värre sedan vi talades vid sist, ”och det går fort, det går så vansinnigt fort”. Han syftar på det ökande trycket på markerna på grund av olika industrisatsningar, men också på klimatförändringarna.

Det är viktigt att betona, säger han, att ”klimatförändringarna här, alltså dom är ju helt, det liknar ingenting”. Han vänder kameran och visar utsikten, ”det ska inte se ut så nu”, säger han och pekar mot de snötäckta bergen. ”Alltså det är ju nånting som har hänt i klimatet, och det har ju gått så vansinnigt fort.” Han fortsätter, ”Och jag kan ju inte säga vem boven i dramat är men en sak vet jag, det är människan i alla fall”. Vi måste bromsa och det måste ske nu, säger han. ”Vi gör ju allt för att sabba, vi bara ökar. Våra barn och barnbarn ska väl ändå kunna leva ett normalt liv tycker jag. Och håller du på sabba det här nu med klimatet allt det här – gruvor, skogsindustrin – då blir det inget bra.” Industripåverkan och klimatförändringarna som han känner av i sina renbetesmarker hänger tätt samman när de åter upp marker och rubbar ekosystem, menar han. I stället för att bromsa in och förhindra fler sår i marken ökar industrisatsningarna bara, avslutar Rickard, och de gör det i den gröna omställningens namn.

Slutdiskussion

Denna artikel utgörs av en berättelse som delgavs av renskötare och motståndsledare Rickard Länta. Det är en berättelse som inte ryms inom den svenska exceptionalismens glömska kontur. I den gängse föreställningen presenteras svensk resursutvinning som att ha lett landet ur fattigdom och byggt välfärden. Idag hänvisar Sverige till sin gruvdrift för att framställa sig som en ledare för Europas geopolitiska säkerhet samt för den gröna omställningen (De Leeuw 2023). Det är en exceptionell berättelse om framsteg och om lyckan som finns i de rika möjligheterna i norr.

Rickard beskriver den svenska utvinningslogiken i stället som en hare som lever för dagen, kortsiktigt och utan hänsyn till naturens regenerativa förmåga och de konsekvenser som faller på dem som brukar markerna och för nästkommande generationer. Han beskriver det som en hand som bara tar utan att ge tillbaka. Han berättar om en verklighet där industriintressen åter upp markerna men presenterar sina intrång som isolerade och försumbara. Men det som förbises och som är tydligt för Rickard är helhetspåverkan på samiska marker och livsvillkor. Han förklarar hur samiska berättelser om det faktiska intrånget förlöjligas och marginaliseras med hänsyn till ekonomiska kalkyler. Rickard menar också att beslutet om Gállok visar på att den expertis om markerna som samebyar besitter negligeras, osynliggörs. Han visar på historisk kontinuitet, där han ser likheter mellan sina egna och tidigare generationers utmaningar i mötet med storindustrier. Samtidigt hotas kontinuiteten i den samiska kulturen och kunskapens överlevnad och tillämpbarhet i ett förändrande landskap. Rickard visar hur intrångets utformning och de lösningar som föreslås av staten eller bolag för att mildra dess påverkan visar på okunskap om renskötselns förutsättningar.

Rickards berättelse utmanar den svenska exceptionalismens sanktionerade blindhet (Habel 2012), dess koloniala glömska (Maldonado-Torres 2004) som osynliggör utvinningspolitikens konsekvenser. Att avvisa samiska anspråk som irrationella och ekonomiska till exempel vid samråd med bolag, presentera oförankrade ’lösningar’ som förstärker det extraktiva våldets närvaro (jfr Sehlin MacNeil & Inga 2019), och osynliggöra samisk kunskap i beslutsfattande om samiska marker utgör försök att upprätthålla extraktiv linjäritet. Den extraktiva blicken är fäst framåt mot resursutvinning och fortsätter att upprätthålla exceptionalismens betryggande glömska. Men berättelser som Rickards uppmärksammar de tystnader som myten om exceptionismen bygger på, dess koloniala arv och fortsatta våld mot samiska liv och marker. De petar den exceptionella utvinningslogiken på axeln för att påminna om det som har försummats. Det är en provokation som utmanar trovärdigheten i den ofullständiga föreställningen som den svenska resurspolitiken och gröna självbilden bygger på.

Författarpresentation

Rickard Länta är renskötare i Jåhkågasska sameby och ledande i motståndet mot gruvplanerna i Gállok/Kallak. Han drivs av en omtanke om renen och renskötseln och vill möjliggöra för nästkommande generationer att kunna leva det liv han har levt.

Georgia de Leeuw är forskare vid avdelningen för mänskliga rättigheter, Historiska institutionen vid Lunds universitet. Hennes forskning fokuserar på gruvdrift och stålindustrins omställning, urfolks rättigheter och orättvisor i den gröna omställningen i Sverige.

Referenser

- Allard, Christina (2015). *Rensköttselrätt i nordisk belysning*. Göteborg: Makadam.
- Cambou, Dorothee (2020). Uncovering Injustices in the Green Transition: Sámi Rights in the Development of Wind Energy in Sweden. *Arctic Review on Law and Politics*, 11(0), 310.
- Cocq, Coppélie (2014). Kampen om Gállok: Platsskapande och synliggörande. *Kulturella Perspektiv – Svensk etnologisk tidskrift*, 23(1).
- De Leeuw, Georgia (2023). The virtue of extraction and decolonial recollection in Gállok, Sápmi. I: Adrián Groglopo & Julia Suárez-Krabbe (red) *Coloniality and Decolonisation in the Nordic Region*. London: Routledge, s. 68–88.
- De Leeuw, Georgia & Vogl, Valentin (2024). Scrutinising commodity hype in imaginaries of the Swedish green steel transition. *Environment and Planning E: Nature and Space*, 7(4), 1844–1867.
- Druge, Anna-Lill (2016). How can we do it right? Ethical uncertainty in Swedish Sami research. *Journal of Academic Ethics*, 14(4), 263–279.
- Eriksson, Madeleine, Lundgren, Anna Sofia & Liliequist, Evelina (2024). Logics of competition: The forming of opinion in the bid for a green mega investment. *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography*, 1–17.
- Escobar, Arturo (1999). After nature: Steps to an antiessentialist political ecology. *Current Anthropology*, 40(1), 1–30.
- Fur, Gunlög (2013). Colonialism and Swedish history: Unthinkable connections? I: Magdalena Naum & Jonas Nordin (red) *Scandinavian Colonialism and the Rise of Modernity*. New York: Springer, s. 17–36.
- Garbis, Zoe, Heleniak, Timothy, Poelzer, Gregory, Söderberg, Charlotta & Orttung, Robert (2024). “The ketchup effect”: Challenges in reconciling growth and justice in Northern Sweden’s green transition. *Energy Research & Social Science*, 112, 103537.
- Habel, Ylva (2012). Challenging Swedish exceptionalism? Teaching while black. I: Kassie Freeman & Ethan Johnson (red) *Education in the black diaspora: Perspectives, challenges, and prospects*, s. 99–122. London: Routledge.
- Harnesk, David (2022). The decreasing availability of reindeer forage in boreal forests during snow cover periods: A Sámi pastoral landscape perspective in Sweden. *Ambio*, 51(12), 2508–2523.
- Justitiedepartementet (1986). *SOU 1986:36 Samernas folk-rättsliga ställning*. Stockholm.
- Keskinen, Suvi, Tuori, Salla, Irni, Sari & Mulinari, Diana (red) (2009). *Complying with colonialism: Gender, race and ethnicity in the Nordic region*. Aldershot: Ashgate.
- Kløcker Larsen, Rasmus, Raitio, Kaisa, Sandström, Per, Skarin, Anna, Stinnerbom, Marita, Wik-Karlsson, Jenny, Sandström, Stefan, Österlin, Carl & Buhot, Yann (2016). *Kumulativa effekter av exploatering på renskötsel* – Vad behöver göras inom tillståndsprocesser (No. 6722). Naturvårdsverket.
- Kulchyski, Peter Keith (2005). *Like the sound of a drum. Aboriginal cultural politics in Denendeh and Nunavut*. University of Manitoba Press.
- Lawrence, Rebecca (2014). Internal colonisation and indigenous resource sovereignty: Wind power developments on traditional Saami lands. *Environment and Planning D: Society and Space*, 32(6), 1036–1053.
- Lawrence, Rebecca & Åhrén, Mattias (2017). Mining as colonisation: The need for restorative justice and restitution of traditional Sami lands. I: Lesley Head, Katarina Saltzmann, Gunhild Setten & Marie Stenseke (red) *Nature, Temporality and Environmental Management: Scandinavian and Australian perspectives on peoples and landscapes*. Abingdon, Oxon: Routledge, s. 149–166.
- Liliequist, Marianne & Cocq, Coppélie (2014). Samisk kamp för kulturell överlevnad. *Kulturella Perspektiv – Svensk etnologisk tidskrift*, 23(1), 2–4.
- Maldonado-Torres, Nelson (2004). The topology of being and the geopolitics of knowledge: Modernity, empire, coloniality. *City*, 8(1), 29–56.
- Ojala, Carl-Gösta, & Nordin, Jonas (2019). Mapping land and people in the North: Early modern colonial expansion, exploitation, and knowledge. *Scandinavian Studies*, 91(1–2), 98–133.
- Persson, Sofia, Harnesk, David & Islar, Mine (2017). What local people? Examining the Gállok mining conflict and the rights of the Sámi population in terms of justice and power. *Geoforum*, 86, 20–29.
- Raitio, Kaisa, Allard, Christina & Lawrence, Rebecca (2020). Mineral extraction in Swedish Sápmi: The regulatory gap between Sami rights and Sweden’s mining permitting practices. *Land Use Policy*, 99, 105001.
- Regeringskansliet (2024). *Sverige – stolt gruvnation i över tusen år*.
- Sehlin MacNeil, Kristina, & Inga, Niila (2019). Extraktivt våld och urfolks koppling till mark. *Kulturella Perspektiv – Svensk etnologisk tidskrift*, årg. 28(1–2), 42–51.
- Svalastog, Anna-Lydia & Eriksson, Stefan (2010). YOU CAN USE MY NAME; YOU DON’T HAVE TO STEAL MY STORY: A CRITIQUE OF ANONYMITY IN INDIGENOUS STUDIES. *Developing World Bioethics*, 10(2), 104–110.
- Thorwaldsson, Karl-Petter (2022). *Pressträff med näringsminister Karl-Petter Thorwaldsson 22 mars 2022*.
- Tuhiwai Smith, Linda. (2012). *Decolonizing methodologies: Research and indigenous peoples* (2nd edition). Zed Books.
- Össbo, Åsa (2023). Back to square one. Green sacrifice zones in Sápmi and Swedish policy responses to energy emergencies. *Arctic Review on Law and Politics*, 14, 112–134.
- Össbo, Åsa & Lantto, Patrik (2011). Colonial tutelage and industrial colonialism: Reindeer husbandry and early 20th-century hydroelectric development in Sweden. *Scandinavian Journal of History*, 36(3), 324–348.

Citera den här artikeln: Rickard Länta & Georgia De Leeuw. 2026. Ett samtal med Rickard Länta: Renskötsel, industrier och klimat. *Kulturella Perspektiv*, vol. 35, Tema: Klimatomställningar, s. 1-9. DOI: 10.54807/kp.v35.56303

Mottagen: 5 september 2025 **Accepterad:** 13 januari 2026 **Publicerad:** 7 april 2026

Copyright: © 2026. Författaren/författarna. Detta är en Open Access-artikel som distribueras enligt Creative Commons, licens CC-BY 4.0, som tillåter obegränsad användning, distribution och reproduktion i samtliga medieformat, förutsatt att ursprunglig(a) författare och källa uppges. Se <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

Kulturella Perspektiv — Svensk etnologisk tidskrift, ISSN 1102-7908, är en expertgranskad Open Access-tidskrift som publiceras av Föreningen Kulturella Perspektiv.

OPEN ACCESS